

JERNEJ KOPITAR: REIMŠKI EVANGELIJ ZGODOVINSKI PREDGOVOR*

Reimški rokopis je ne najiminitnejša, pa častitljiva priča bogoslužja v slovanskem jeziku, ki se je v okviru rimske cerkve začelo po zaslugi slovanskih apostolov Cirila in Metoda v Panoniji, v jeziku takratnih panonskih Slovanov, ki so bili karantansko-bolgarski. Pisava je glagolska in cirilična, prva pa je vsaj toliko stara kot druga. Zaradi nemškega nasprotovanja je bila slovanska knjiga (in njeni tvorci) iz Panonije pregnana in je našla zatočišče pri Bolgarih, na balkanskem jugu, od katerih pa se je razširila k Srbom, Hrvatom in Rusom. Važno pričevanje tega starega slovanskega pismenstva je tudi Reimški evangelij.

The Reims Manuscript is not the most important, but still venerable piece of evidence of Slavic liturgy, which was introduced in the Roman Church in Pannonia by the Slavic Apostles Cyril and Methodius; it was in the language of the Pannonian Slovenes of that time, which were of Carantanian- Bulgarian provenience. The writing system used was Glagolitic and Cyrillic; the former is at least as old as the latter. Due to German opposition, Slavic writing (and its originators) was driven out of Pannonia; it found refuge in the Balkan South, in Bulgaria, and from there it spread to the Serbs, Croats, and Russians. An important document of old Slavic writing is The Reims Gospel.

I. POGLAVJE

EDINSTVENI PRIVILEGIJ SLOVANSKEGA BOGOSLUŽJA

1. Res enkratni privilegij slovanskega bogoslužja v ljudskem jeziku na področju rimske patrijarhije je splošno znan: vsi drugi katoliški narodi Evrope, Afrike in Amerike brez izjeme imajo bogoslužje v latinskem jeziku.

2. Ljudski jezik pa moramo pojmovati ne kot kateri koli današnji jezik med tistimi dvanajstimi, ki jih slovanski narodi uporabljajo dandanes, temveč sedaj že

---

*Kopitarjevo besedilo Zgodovinski predgovor k Reimškemu evangeliju je nastalo l. 1843, potem ko je bil ta glagolsko-cirilski rokopis, nemalo prav po Kopitarjevi zaslugi spet najden. Reimški evangelij je Kopitar prevedel v latinščino, oboje pa je izšlo l. 1845 (z letnico 1843) na stroške ruskega carja Nikolaja I, izdal ga je francoski znanstvenik J. B. Silvestre.

To Kopitarjevo besedilo, pisano v latinščini, je med njegovimi zadnjimi. Pri nas je slabo poznano, gotovo tudi zaradi tega, ker je bilo iz večine primerkov Silvestrove izdaje na rusko željo iztrgano. V Ljubljani je (v NUK-u) le primerek brez tega Kopitarjevega uvoda.

mrtvi jezik, ki je bil v veljavi pred približno tisoč leti med panonskimi Slovani, tistimi, katerih domači jezik, ki se je rabil v svetnih zadevah, je grški nadškof sv. Metod, poslan od samega rimskega patrijarha v Gospodov vinograd, pri prejšnjih bavarskih delavcih zanemarjen, privedel s foruma na oltar, da bi se s pomočjo te prednosti, priznane Slovanom, le-ti ubranili zahrbtnih nakan svojih frankovskih nasprotnikov. To bo kmalu pojasnjeno.

3. Ta prvotni slovanski jezik sedaj nepismenemu ljudstvu ni nič več razumljivejši, kakor je latinski Italijanom, Francozom, Špancem ali Portugalcem, kakor je starogrški današnjim Grkom, ali kakor so sirski, armenski, gruzinski, koptski, abesinski ali pa mandarinski kitajski razumljivi navadnemu prebivalstvu teh krajev; pri preprostem ljudstvu nima skoraj nobene prednosti pred njegovemu ušesu veliko bolj domačim maternim jezikom, ki zaradi tega ni vreden zaničevanja.

4. Dodajmo še to: ta jezik ni nič razumljivejši današnjemu Slovanu, pa naj govori kateri koli jezik, kakor bi bil Nemcu gotski ali saški, če bi kateri izmed teh dveh narodov bil tako srečen, da bi imel nadškofa, kakršen je bil sv. Metod.

5. Zato se čudno motijo tisti, ki se sedaj nenadoma, kakor na znak, pojavljajo povsod in poskušajo bogoslužje Rusov predstaviti ali kot *ljudsko* ali pa kot *edino* bogoslužje Slovanov. Rimska cerkev je namreč potem, ko je že leta 880, to je več kot stoletje pred spreobrnjenjem Rusov, temeljito proučila zadevo, prvo nezaslišano novoto sv. Metoda ne le odobrila, temveč je l. 1248 pri Slovanih *zahodnega* obreda tudi potrdila mašno knjigo in brevir v glagolici, ki ju je krasil ravno ta posvečeni jezik sv. Metoda. Tako je slovansko bogoslužje *enega* in *drugega* obreda nastalo v rimski patrijarhiji, in samo del nje, izhajajoč od tod, še obstaja v carigrajskem obredu in v njegovem ruskem potomcu. Kar se tega tiče, bom hitro navedel popolnoma jasna določila in pričevanja iz različnih obdobj.

6. Če torej Slovani poročajo, da je Rim njihovo bogoslužje v narodnem jeziku

Ob 150-letnici Kopitarjeve smrti l. 1994 sem gospo A. Bernard, ki je o tem Kopitarjevem delu imela na od mene vodenem Kopitarjevem simpoziju na Filozofski fakulteti v Ljubljani zanimiv referat, rad sprejel njen predlog, da bi to Kopitarjevo delo v celoti prevedla v slovenščino, kar je nato tudi storila. Ker prevajalka (pohorska rojakinja) že dolga leta živi v Parizu, je bilo kar precej dela z lektoriranjem prevoda. Naši lekturi je pritrnila, nam poslala (sicer doslej slabo čitljivo) kseroksko kopijo izvornika, da sem njen prevod lahko tudi kolacioniral in ob tej priliki vnesel vanj tudi grško podana besedilna mesta. Sedaj ga z veseljem dajem v natis Slavistični reviji, z edino željo, da bi čim več Slovincem (in ne samo njim) bilo dostopno še eno večje Kopitarjevo delo. Po delih naj bi namreč sodili ljudi, ne po tem, kar se o Kopitarju manj ugodnega rado piše.

Morebitne pomanjkljivosti prevoda gredo seveda na najina, prevajalkin in moj račun; tolaživa se z mislijo, da je dovolj, če k velikemu tudi le težimo (Jože Toporišič). – Kopitarjevo besedilo objavljamo ob 150-letnici njegove smrti.

potrdil kot *privilegij*, medtem ko so nekoč vsi stari narodi in celo latinski isto dosegali po *splošnem pravu*, to pomeni, da je do tega prišlo veliko pozneje, v devetem stoletju, v dobi, ko se je *vsakdanji* jezik prednikov zdel *nenavaden*, da ne rečemo protipraven. Čeprav so namreč – npr. Vlahi iz Dakije v bližnji preteklosti, na primer malo pred poldrugim stoletjem, prevedli v svoje narečje bogoslužje grškega obreda, ki je bil pri njih v rabi poprej in je Carigrad s tem z očetovsko potrpežljivostjo soglašal (ali pa ga celo niso obvestili oz. vprašali za mnenje), obstaja vendarle nasproten in veliko starejši primer Gotov, spreobrnjenih v četrtem stoletju; to je bil hraber in zelo plemenit narod, številčno komaj da manjši od slovanskega. Vendar pa ti Goti, čeprav so se učili pri Bizantincih, katerih liberalnega duha protestanje, nasprotniki rimske cerkve, neprenehoma hvalijo, maše niso poslušali v gotščini, ker so, tako vzhodno kakor zahodno duhovništvo kot vladarji tistega časa, v svojem napuhu tak barbarski jezik preveč prezirali.

7. Enako tudi ne *Avguštin*, apostol Anglov, ne *Bonifacij*, apostol Sasov, maše za te narode nista nikoli načrtovala v njihovem ljudskem jeziku.

8. Tako grški duhovniki (λειτουργοῦντας) še danes, čeprav vsak dan vidijo svoje kolege, naj bodo slovanski ali vlaški, brati mašo v svojem lastnem jeziku, še nadalje mašujejo v grščini tako za Albance vzhodnega obreda kakor za tesalske Vlahe, in še celo za nekatere Bolgare, ne da bi jih kakor koli zanimalo, ali s tem dobro ali slabo ustrezajo nadležnim in upornim protestantom, ki jamčijo za liberalnega duha grške cerkve.

9. Iz istega razloga bi bil tudi sv. Metod sredi devetega stoletja na ozemlju Panonije in Mezije še *naprej* bral mašo v grškem ali latinskem jeziku, ko bi zaradi pritiska Salzburžanov, svojih zagrizenih sovražnikov, ki so ga nadlegovali z vseh strani, ne bil prisiljen zapustiti deželo, kamor ga je bil poslal sam papež, ali pa tam vztrajati, opirajoč se pri tem na kako izredno bleščeče dejanje. In l. 870 si je nadškof Metod brez omahovanja upal storiti v *javnosti* to, o čemer je morda *zasebno* razmišljal že prej, ko ga je Sloven Rastislav v svojem uporu proti Frankom poklical z bratom Cirilom iz Grčije: da bi namreč mašo bral v ljudskem jeziku svoje škofije.

10. Še danes odmevata zmaga Slovanov in srd Salzburžanov¹ v knjigah nekdanjih avtorjev, pripovedujočih o tej novoti. Višji duhovnik Richbald, ki je takrat, okrog l. 870, kot škof bival pri knezu Koclju v Panoniji, blizu Blatnega jezera,

¹ O tej zadevi glej spis Salzburžanov papežu: »Tako daleč, da je Grk, po imenu Metod, ki je na novo iznašel slovanske črke in z oholostjo filozofa gledal na latinski jezik in na rimski nauk, v obeh vsega ljudstva delno razvrednotil maše in evangelije ter cerkveni obred tistih, ki so maševali v latinščini. Ker ni prenesel tega, se je (Richbald) vrnil na svojo sedež v Salzburg.«

preziranja latinske maše ni prenesel in se je vrnil na sedež škofije v Salzburgu. Nasprotno so se Slovani tako priljubljene novote poprijeli z največjim navdušenjem ne samo v Metodovi škofiji, temveč križem po vsej Iliriji, kakor daleč sega od morja do morja. (Tako se na primer navaja v isti dobi splitski škof Teodor, po čigar zgledu je duhovnik Nikolaj Rabski prestavil psalter v glagolico; poleg tega so pisma samega papeža Janeza VIII. iz leta 870–880 polna razpravljanja o tej zadevi.) Toda treba je iti po vrsti in prikazati izvor in razširjanje slovanskega bogoslužja, posebno še sedaj, ko se le-to razvija bolj kot kdaj koli, tako da obsega že ves slovanski svet, kakor je to že v prejšnjem stoletju prikazal jezuit Farlati.²

II. POGLAVJE

ZAČETKI KRŠČANSTVA PRI SLOVANIH

11. Nedvomno je, da so bili tostran Donave *Slovani*, nomadsko ljudstvo, *prvi*. Tedaj, pred prihodom Madžarov, so živeli skupno v Panoniji. Njihovi potomci, danes razdeljeni na tako imenovane Ilire, prebivajo eni od vhoda v Italijo in od izvira Drave čez vso Kranjsko, Norik in Panonijo ter do Blatnega jezera, drugi pa po Bolgariji in Makedoniji do Soluna; doba njihove priselitve pa je popolnoma negotova. Povsem *zanesljivo* pa je, da so bili tu pred novim prihodom Hrvatov in Srbov (ti so prišli s severa z one strani Donave v sedmem stoletju) v te kraje, ki jih Pavel Dijakon že leta 595 imenuje domovina Slovanov, priselili pa so se ali veliko prej, ali skupaj z Goti, najpozneje pa leta 568 z Obri.

12. In znano je, da to pleme prvih Todonavcev šteje sedaj skupaj več kot šest milijonov ljudi, čeprav so ga madžarski osvajalci v Panoniji in v Dakiji hudo prizadeli, tako da je bilo razpršeno po Meziji med prebivalci, ki so bili nedvomno istega rodu, vendar so prišli pozneje; med te gredo tudi Srbi in Hrvati, ki so se od starejših in novih slovanskih naseljencev razločevali zaradi manjšega razvoja v jeziku. Tako imamo danes (skupaj s petimi milijoni Srbov in Hrvatov, ki so si po jeziku zelo podobni in ki jih nekateri imenujejo s skupnim imenom Iliri) več kot enajst milijonov todonavskih Slovanov.

13. Kar se mene tiče, bi *bolgarski* skupini pustil njeno tuje, vendar bolj znano ime: nasprotno pa s srednjeveško označbo *Carantani*, zajemam – in ne brez razloga, če se ne motim – ta poldrugi milijon, ki se nas bolj tiče, ki pa je bil razkosan zaradi posesti Čedad, Recije, Kranjske, Norika in Panonije. Prav Slovane

² *Slovansko bogoslužje obeh obredov, latinskega in grškega, je zelo razširjeno in ne pozna drugih meja razen tistih, ki določajo meje Slovanov, zavzemajočih ogromno ozemlje od vzhoda in severa. Illyrici sacri, III, 143.* Čeprav tako pred stoletjem, v dobi Farlatija, kot še danes, Poljaki, Čehi in drugi Slovani do dvajsetih milijonov uporabljajo latinsko bogoslužje, vsi drugi, dvakrat številnejši, ohranjajo slovansko.

med Sočo in Donavo so nekoč imenovali *Carantani*.

14. Povsem naravno in po zgodovinskih podatkih jasno je dejstvo, da so tisti med njimi, ki so bili najbližje Ogleja in Salzburga, prvi sprejeli krst, okrog šestega stoletja, vendar natančen datum ni ugotovljen.

15. Najbolj presenetljivo pa je pričevanje cesarja Konstantina Porfirogeneta o krstitvi Hrvatov in Srbov, in sicer s strani *duhovnikov*, ki so bili *poklicani iz Rima*, za časa Heraklija (l. 641), ko je bil papež Janez IV., Dalmatinec po rodu. Tako je znano ne samo to, da se morajo Slovani za krščanstvo zahvaliti najprej Rimski cerkvi, temveč tudi to, da večina krščanskih izrazov pri Slovanih tako vzhodnega kot zahodnega obreda priča o svojem karantanskem izvoru, torej tistem, ki ga dolgujejo ali *alemanskim* ali *italijanskim* misijonarjem šestega stoletja. Iz tega nujno sledi, da so bili ljudje, ki so Hrvate in Srbe prvi učili krščanstva, slovanski misijonarji iz te *Frankovske pokrajine, nahajajoče se med Benečijo in Hrvaško*, to se pravi s Kranjske, od koder je po pričevanju cesarja Konstantina leta 837 prišel *sveti mož, v posvetni obleki imenovan Martin Podagrik*, ki je obiskoval Hrvate in jih potrjeval v veri svetega Petra. Še več: upanje imam, da bo bolj raziskana zgodovina Frankovske pokrajine od petega do sedmega stoletja v samih Hrvatih in Srbih priznala skupino noriških Slovanov, ko so jih, ko so Franki napredovali v Noriku in Turingiji, potisnili s severa na jug proti Iliriji pri Jadranskem morju. O tem bo govor na drugem mestu.

III. POGLAVJE

STOLETJE KARLA VELIKEGA

16. Že zgoraj smo navedli, da so Franki dosegli svoj največji sijaj za časa Karla Velikega. In ko je ta po dolgotrajni osemletni vojni (v letih 791–798) strl mogočnost Obrov, ki so s pomočjo orožja skoraj tri stoletja vladali Dakiji in Pannoniji, je ti dve veliki deželi podvrigel frankovski oblasti; ko je bil Obre popolnoma podjarmil, je Slovanom naložil le lažji jarem, kakor ga je bil Obrom. In v Noriku ni manjkalo Slovanov in Bavarcev, pripravljenih, da se preselijo v nenaseljene pokrajine. Tako se v enem izmed pisem samega Karla Velikega omenjajo slavna dejanja Slovana *Vonomirja*, ki naj bi bil s pomočjo italške vojske pod vodstvom Erika Čedadskega zavzel poslednje zatočišče Obrov z vsem njihovim zakladom – sam izredno dobro utrjeni »ring«.

17. Karel Veliki je imel modro navado (kakršne se danes drže Angleži v Indiji), da je, kolikor se je dalo, premaganim narodom puščal njihove lastne poglavarje in se zadovoljeval s pokorščino svoje dobe in z ne pretežkim davkom, spodbujajoč jih predvsem k prevzemu krščanske vere. Kot kaže, se omenjajo imena takih avtohtonih poglavarjev v Kronikah tistega časa: *Privislauga, Cemicas, Stoimar, Etdgar*; in še: *Ingo, Liudevitus, Moimar, Privina, Rastices, Hecilo*,

Brazlavo; in še Obri: *Theodorus, Abrahamus, Zanchus, Tudun, Zodan*.

18. Prav zato je Karel Veliki takoj po končani vojni (l. 798) naročil Arnu, salzburškemu nadškofu, *naj gre k Slovanom in organizira ves ta kraj, da bi opravljal cerkvene obrede po škofovskem običaju in tolažil te narode v veri in krščanstvu*. Arno je rade volje ubogal. V karantanskih Alpah so bili Slovani krščeni že *poprej* in Arno je dosegel tolikšen uspeh po vsej Panoniji do ustja reke Drave, da se je odločil, da tem novokrščencem pošlje posebnega škofa, odtlej poredjenega Salzburgu.

19. In ni dvoma, da so tudi škofje iz Patavije, iz bližnje Avstrije, in tisti z levega brega Donave začeli s podobnim spreobračanjem pri Moravskih Slovanih, ki so se po porazu Obrov pojavili tukaj med Moravsko reko in Tiso. Vendar nam iz teh krajev manjka dokumentov, ki bi nas, kakor spis anonimnega salzburškega avtorja iz leta 873, naperjen proti prihodu Grka Metoda, o tej zadevi *jasno obveščali*. Ta spis je v moji lasti in bi ga lahko izročil javnosti.

IV. POGlavJE

SVETA CIRIL IN METOD

Spiritus iustus alit, to tamque infusa per artus.

Meas agitat molem, et magno se corpore miscet.

Virgil. En. VI, 726

20. Ker so bili nasledniki Karla Velikega nesposobni, da bi primerno vladali tako velikemu cesarstvu, se je to počasi vse bolj cepilo na svoje prvotne sestavne dele. Obseg cesarstva, ki je še preostal pomilovanja vrednim Karolingom, poznamo dovolj dobro. Tukaj bo govor predvsem o naši *vzhodni pokrajini*:

21. In res je, da je že pri Ludviku, imenovanem Pobožni (okrog l. 820), slovanški glavar Ljudevit proti Frankom dvignil vso Panonijo, in so mu Franki končno prišli do živega le z vojsko iz vsega cesarstva, in to po treh vojnih pohodih in s pomočjo izdaje v njegovih lastnih vrstah.

22. V Panoniji so na Franke na desnem bregu Drave in na levem bregu Tise mejili tako imenovani Bolgari (v resnici Slovani). Ko so bili dvakrat poslani k Frankom poverjenike z namenom, da bi se določile meje, so Bolgari leta 829 pripluli po Dravi in z ognjem in mečem uničili Slované, naseljene v Panoniji, njihove poglavarje (Franke) izgnali in jim postavili bolgarske vladarje.

23. Na levem bregu Donave, med rekama Moravo in Tiso, se je izpod obrskega jarma osvobodilo gosto naseljeno ljudstvo Moravanov; to je zaradi ukoreninjenega sovraštva do svojih frankovskih sosedov zavračalo podložništvo nedostojnim naslednikom Karla Velikega. To ljudstvo se je po več kot petnajstletnem uporu pod vodstvom Mojmarja in predvsem pod vodstvom Slovena Rastislava, njegovega nečaka in naslednika, skoraj popolnoma osvobodilo; vendar so po

izdaji Rastislavovega nečaka Rastislava končno ujeli in mu iztaknili oči, nakar je zmaga pripadla Frankom.

24. Ta Rastislavov upor je bil vzrok, da je bila iz Bizanca bodisi namenoma poklicana bodisi spontano poslana misija svetih bratov Cirila in Metoda, solunskih Grkov. Res je, da so Rastislav in Moravani Kristusa priznavali že v časih Karla Velikega, toda v dvoje so sovražili germanske duhovnike, upravičeno osumljene podpiranja Frankov. Tako sta plemenita grška brata ves ta nemirni čas uporov skrbela za bogoslužje pri Moravanih, ki so bili kristjani že dva rodova; ne ve se, ali sta delovala v grškem jeziku in obredu (razkola namreč še ni bilo), ali v latinskem, ki so ga bili Moravani že vajeni. O štirinapoletnem poskusu uporabe slovanskega jezika v obredih, zgodovina ne hrani nobenega sledu. Še več: ko je ob koncu leta 879 papež Janez VIII. slišal, da Metod poje mašo v slovanskem jeziku, mu je to novoto prepovedal in mu ukazal opravljati obred ali v grščini ali v latinščini, *kot ravna božja cerkev, razširjena po vsem svetu in pri vseh narodih*. In kaj naj rečemo o tem, da so Bolgari ob istem času prosili za krst in ga tudi prejeli od *latinskega* papeža Nikolaja, ki je, kakor upravičeno misli Salagij, s plemenitim dejanjem tudi izkazal uslugo Cirilu in Metodu na Moravskem: ker je tam po porazu Rastislava gospostvo pripadalo Frankom, ju je s tem, ko ju je poklical v Rim, zaščitil pred mržnjo zmagovalcev. Gotovo sta papeževemu ukazu sledila z veseljem. Toda Nikolaj je med tem umrl in ob prihodu v Rim ju je sprejel njegov naslednik Hadrijan II., odličen starec. Brž ko je uresničil načrte Nikolaja in potrdil neposredne privilegije rimske cerkve v Panoniji in Bolgariji, ki je bila po štirih stoletjih barbarstva prešla v krščanstvo, in ne upoštevač pravice Bavarcev, je ta dva Grka posvetil v škofa Moravanov in Slovanov v Panoniji. Med tem je Ciril v Rimu umrl in l. 869 se je v Panonijo in na Moravsko vrnil samo *nadžkof* Metod.

25. Ni si težko predstavljati, s kakšnim srdom so njegovi bavarski *vladarji* sprejeli vrnitev grškega nadškofa! Že prej so izjavljali, da Grk nima pravice žeti tam, kjer so sejali Franki; potrebna je bila vsa avtoriteta odločnega papeža Janeza VIII., od katerega imamo tri odlomke dekretalov, poslanih Ludviku R. in njegovemu sinu Karlomanu, kakor tudi opozorilo, izročeno njegovemu legatu pri Frankih. Te rokopise, ki sta jih izdala madžarska zgodovinarja Salagij in Timon, sem v Rimu tudi sam videl.³ Vendar Metod pred težavami ni popustil in ker je vedel, da ne more ugoditi *vsem*, se je zadovoljil s tem, da je zanemaril številčnejše in ugodil *mnogim* Slovanom, ki so ga bili poklicali; kar se mu je povsem posrečilo, saj je bilo slovansko bogoslužje *pri Slovanih* uvedeno (kot sem že

³ Te odlomke dolgujemo kardinalu *Garampiju*, ki jih je vzel iz zbirke kanonov Bonizena v Briksenskem rokopisu. Glej *Salagija*.

navedel) v devetem in desetem stoletju.

26. Sovražniki kljub temu niso mirovali in leta 878 so končno le pregovorili Svetopolka, Rastislavovega naslednika, da je v Rim poslal svojega duhovnika Janeza iz Benečije – ta mu je navadno pomagal v političnih zadevah – da se je pritožil zoper Metoda, češ da *poučuje drugače kot Rimska cerkev in ker bere mašo v barbarskem, to je slovanskem jeziku*. In avtoriteta Svetopolka – ali pa govorniški dar Janeza – je bila tolikšna, da Janez VIII. ni samo pohvalil gorečnost Svetopolka in mašo v slovanščini razveljavil, temveč je nadškofa Metoda tudi poklical v Rim, da bi tam odgovarjal na pritožbe, vložene proti njemu.

27. Toda v Rimu se je zadeva odvijala le drugače, kakor so upali Metodovi nasprotniki. Ne samo da je papež po Metodovi zaslugi potrdil njegovo vero; še več: strinjal se je tudi z novim bogoslužjem v slovanskem jeziku. In kmalu se je Metod vrnil v Panonijo, oskrbljen z zmagoslavnimi papeževimi dekretali; papež je odobril njegovo vero in vsem duhovnikom te nadškofije zapovedal, *kateremu koli ljudstvu naj bi že pripadali*, da naj se pokoravajo svojemu nadškofu. Že leta 880 mu je bil dodan nemški vikar Vihing iz Nitre, kasneje je bil zahtevan še tretji, da bi pomagal pri posvečevanju duhovnikov, tako da je potem Metod s tema dvema vikarjema po cerkvenem pravu lahko posvetil vse druge *škofe*, ki so bili v kratkem času potrebni v tako obširnem vinogradu Gospodovem (danes šteje skoraj 20 škofij). »Končno po pravici hvalimo v slovanskih črkah pisana besedila, ki jih je nekoč izumil filozof Konstantin in s pomočjo katerih se razlega poveličevanje Boga, in zapovedujemo, da se slava in dejanja Našega Gospoda Jezusa Kristusa izražajo v tem jeziku ... Pristavljamo, da nikakor ni nasprotno veri ali pravemu nauku, da se v tem jeziku bodisi bere maša, bodisi da se v njem berejo sveti evangelij in druga božja berila Stare in Nove zaveze, ali da se tako pojejo psalmi in drugi dnevni obredi ... Vendar ukazujemo, da naj se v vseh cerkvah vaše dežele – da bi se povečala dostojanstvenost proslavljanja – evangelij bere v latinščini in da ga potem ušesa naroda dojemajo v slovanskem prevodu, kot se to menda dela v nekaterih cerkvah. Če pa ti in tvoji razsodni dajete prednost latinski maši, svetujemo, da se berejo svečani deli maše v latinskem jeziku.«

28. Iz tega papeževega pisma izhaja: 1) da je Janez VIII. namenoma zaščitil tako svojo obnovljeno škofijo kakor tudi njenega škofa proti Salzburžanom in Lavoacenom, in 2) da je dopustil novo slovansko bogoslužje Metoda s pogojem, »da se zaradi večje svečanosti evangelij bere najprej v latinščini in vseh cerkvah in da ga potem ušesa naroda dojemajo v slovanskem jeziku, kakor se to menda dela v nekaterih cerkvah.« Če prav razumem, je to dovolj pomembna točka papeževega dekretala. Kajti to zame pomeni, da se je tako delalo že pred papeževim pismom v nekaterih, po moji sodbi frankovskih cerkvah, kjer se je po privolitvi vseh že nekaj časa dovojevalo bogoslužje v ljudskem jeziku v tistem

delu obreda, ki je bil ljudstvu najbolj *nepogrešljiv*, tako da je latinskemu evangeliju sledil najmanj takojšen nemški prevod.⁴ In papež Janez VIII. je privilegij Slovanov pri uporabi narodnega jezika razširil na vso božjo službo, čeprav s pogojem dobrega prevoda in tolmačenja; in dal je knezoškofom pravico, da ta privilegij po želji odklonijo. Iz tega sledi, da bi lahko povzeli mnenje Dobrovskega, ki misli, da je bila slovanska maša v nitranski škofiji pod Frankom Vihingom v zelo negotovem položaju, kajti sam Svetopolk je bil Grkom manj naklonjen. In brž ko je Metod umrl, so bili vsi grški duhovniki, ki jih je bilo po mnenju biografata svetega Klimenta dvesto, iz Panonije izgnani in so se pred prihodom Madžarov podali v njim bolj naklonjeno Bolgarijo.

29. Torej bi s tem samim Dobrovskim sklepal, da je Metod v slovanskem jeziku začel maševati v Panonski vojvodini Slovana Koclja pri Blatnem jezeru leta 870; da je bila ta novota, čeprav jo je papež dovolil Panoniji po Metodovi smrti (885–895), izkoreninjena že pred prihodom Madžarov; da pa se je bolj srečno razvila pri *Bolgarih, Hrvatih in Srbih*, od koder je bila po enem stoletju l. 988 prenesena v Rusijo; od tamkaj se je s časom brezmejno razširila; nasprotno pa nikoli ni bila v veljavi na današnjem Moravskem, na Češkem ali na Poljskem.⁵

V. POGLAVJE

POZNEJŠA SLAVA SLOVANSKEGA BOGOSLUŽJA NA ZAHODU

30. Vsi upi Metoda in Janeza VIII. so med tem splavali po vodi: komaj rojeno slovansko bogoslužje v Panoniji je bilo s prihodom Madžarov poteptano in bi bilo popolnoma izginilo, ko ne bi bilo pognalo trdnejših korenin pri Bolgarih in Hrvatih. Vendar je bila tudi Bolgarija, za katere pridobitev je Janez VIII. Metodu veliko popuščal, zaradi ogrskih zvižaj odtrgana od Rimske cerkve, Hrvatje in Srbi pa so nihali med obema stranema. In že takrat, ko je bil l. 882 Janez VIII. od svo-

⁴O tej navadi pričajo ne samo zelo *starinski* alemanski prevodi evangelijev, temveč tudi odloki Karla Velikega in *poslednje* in zgovorno pričanje Kranjca *Trubarja* l. 1557. Da je v teh skrivnostih prostora tudi za nejasne *formule*, se vidi v misterijih Evlisija *κόνυξόμπάξ* in v mnogih drugih kot tudi v zastarelosti (bodi mi dovoljen izraz) skoraj vseh cerkvenih jezikov. Tako da protestanti *napačno* priporočajo absolutno uporabo vsakdanjega jezika.

⁵Tudi dva pergamenta, ki ju je *baje* našel profesor *Mons* v Olomucu, temu ne ugovarjata, ko opozarjata na prisotnost Cirila l. 864 in nadškofa Metoda l. 884 na današnjem Moravskem. *Baje* so bile listine najdene, vendar od njih sam Boczek, ki jih je izdal, ni videl drugega kot sveže kopije; nihče ni videl pergamentov. Kakor da je od l. 1817 naprej, ko so ponarejevalci spoznali slovansko narodno poezijo v Vukovi *Srbski pesmarici*, izdani na Dunaju l. 1814, po Češkem pustošila epidemija *νοσείας* ponaredkov.

jih umorjen, se je tako v Cerkvi kot v Cesarstvu razbohotila strašna korupcija in treba je bilo čakati skoraj dve stoletji, da je s pomočjo pogumnega cesarja Otona in Gregorja VII. prišlo do ozdravitve.

31. Pa da se vrnemo k svojemu predmetu: Bavarci so se veselili, da so iz svoje škofije izgnali svoje grške tekmece, ne da bi bili sicer od tega imeli kakšno posebno korist, kajti Moravani, čeprav so jih po smrti Svetopolka notranje razprtije in zunanje vojne izčrpale, so kljub temu uspeli, da je papež zanje posvetil tri vikarje (v Zborniku Koncilov najdemo o tem dve zahtevi frankovskih škofov papežu, ki pričajo o njihovi medsebojni mržnji; ti pravijo, da bodo *Moravani hote ali nehoti podjarmljeni frankovski nadmoči*). Poganski Madžari so z zavzetjem Dakije in Panonije tem prepirom napravili konec in tako je kratkotrajno Moravsko kraljestvo ugasnilo.

32. Pri Hrvatih in Srbih se je škof Gregor, ne vem s katero pravico, vedel kot primas in je predrzno posvečeval vse slovanske duhovnike v vseh škofijah; in ko je potem tako ogrozil pravice in dohodke latinskih škofov, je dal pokrajinskemu koncilu v Splitu priložnost za popolnoma nepravilne kazenske ukrepe. Seveda bi lahko Gregorja, ki se je vmešal v njihove slovanske zadeve, vsi drugi škofje poslali nazaj v njegovo škofijo. Toda za posvečevanje slovanskih duhovnikov bi bili na svojih področjih morali skrbeti, vendar so njim tuje slovansko bogoslužje raje prepovedali, čeprav ga je bil Janez VIII. dopustil in odobril. Tako bi bili Slovani po pravici lahko prezrli ta neupravičeni odlok, čeprav je bil vpeljan v letih 925–928 in potem še drugič v letih 1059–1064. Vendar je bila nevednost v teh časih na obeh straneh tako globoka, da je latinska stran imela Metoda za *krivoverca* in njegova besedila, »pravno odobrena«, za *barbarska*. Hkrati pa niso bili sposobni, da bi takšne grobe nevednosti Italijanov razkrinkali. In jezuit *Pejačević* (*Historia Serviae*, Koloka 1799, izdano posmrtno) po pravici meni, da je bil papežev poslanik Madalbert ob obravnavanju podobne zadeve pri Bolgarih prepričan, da je slovansko bogoslužje našlo močnejšo zaščito pri narodu, ki je takrat častil in še danes v najhveležnejšem spominu hrani dva Metodova učenca, *sv. Klimenta*, škofa iz Velice, in *sv. Nauma*.⁶

⁶P. *Finetti*, beneški izdajatelj del Theofilakta, pripoveduje, da je slišal o posebni tiskani mašni knjigi za Bolgare. Imel sem več sreče in sem jo videl, z lastnimi očmi. Šteje 7 maš: *Sv. Klimenta* iz Velice, *14 mučenikov* pod Julijanom, *sv. Vladimirja* (ki jo je Pejačević zaradi tega bridko obžaloval, 109), *sv. Erazma*, *sv. Navma*, *sv. Nikodema* iz Beograda in τῶν ἅγ' Ἐπταρίθμων (*Sedem svetnikov*), ki so Ciril in Metod z učenci. V Moschopolisu (v Makedoniji) je bila l. 1741 izdana v posebni tiskarni majhna knjiga v 4°. V njej najdemo življenje sv. Klimenta v grščini, izdano l. 1802 ločeno (na Dunaju) v osmerki. Druga življenja, in celo τῶν ἅγ' Ἐπταρίθμων *Sedem svetnikov*, so v moderni grščini, kar priča o sodobnejši uporabi. Podobno obstaja *Proprij* Srbske Cerkve, tiskan na Vlaškem, vendar ga je sedaj skoraj čisto zadušila premoč Rusov.

33. Takrat so Hrvati, ki jim je bilo le malo mar odlokov nepravilnega koncila, še naprej maševali v slovanskem jeziku, kajti ljudstvo se ni odreklo nežnemu zvoku maternega jezika:

Naturam expelles furca, tamen usque recurret.

Hor. Epist. I, 10, 24,

dokler ni bil ta končno l. 1248 potrjen tudi z ukazom velikega papeža Inocencija IV. škofu v Senju. Tukaj je besedilo tega ukaza: *Prošnja, ki si nam jo poslal, omenja dejstvo, da v deželi Slovanov obstaja posebna varianta /jezika/, ki jo duhovniki teh pokrajin uporabljajo pri maševanju, zatrjujoč, da jo imajo po svetem Hieronimu. Zaradi tega si nas silno prosil, da ti dovolimo opravljati božjo službo v zgoraj omenjeni govorici in tako posnemati in ohranjati navado kraja, kjer škofuješ. Zavedajoč se torej, da je jezik podrejen vsebini in ne vsebina jeziku, ti s pričujočim pismom na tvojo prošnjo dajemo dovoljenje in se pri tem omejujemo na področje, kjer je v rabi zgoraj navedeni običaj, da bi le smisel besedila zaradi prevoda ne bil spremenjen. V Lyonu, 14. aprila 1248.*

34. Tako, prijazni bralec, vidimo, da ima za Inocencija IV. kot za Janeza VIII. to posebno *besedilo* »po pravici hvaljene« slovanske variante in da oba papeža merita bolj na jezik kot na pisavo. Kljub temu pa ni nemogoče, da govorita o *drugačni pisavi*, katere iznajdbo Janez pripisuje Cirilu, Inocencij IV. pa, nasprotno, sv. Hieronimu. Gotovo pa je, da so bogoslužne knjige Slovanov, prevedene v *isti jezik*, obstajale že od starodavnih časov v *dvojni pisavi*: ena izmed njih se sedaj imenuje *cirilica*, druga pa *glagolica*. Glagolica se je nekoč, kot se vidi iz papeževega pisma, pripisovala sv. Hieronimu, ki so ga imeli za Slovana, ker je bil iz Dalmacije. Zelo učeni Dobrovski pa je, čeprav slovanskega porekla Hieronima ni priznaval, vseeno nekoliko prenačljeno, če se seveda ne motim, zmanjšal starost glagolske pisave na XIII. stoletje, in pripisoval njeno iznajdbo *sveti prevari* Dalmatincev, ki so ohranili mašo v slovanskem jeziku kljub zgoraj navedenim odlomkom pokrajinskih koncilov iz l. 925 in 1062.

35. Dobrovski, nepristranski učenjak, bi v tej zadevi nedvomno spremenil svoje prepričanje, ko bi bil svojčas lahko videl v cirilici starejše dokumente, odkrite šele po njegovi smrti: na primer vatikanski rokopis starinskega Evangelija Assemanija Starejšega, ki so ga odkrili v Jeruzalemu. Res je, da je o njem bral v rokopisnem Karamanovem zagovoru izdaje mašne knjige iz l. 1741, in v svojih *Institutiones* je na str. 62 na koncu preglednice IV navedel tri citate iz njega, vendar brez vsakega pojasnila in brez navedbe izvora; še več: na str. 688–689 govori o rokopisu samem, vendar kot o očitno neprijetni stvari, ki moti ljudi njegovega kroga. Kljub temu priznava, da je glagoljaški skriptor cirilski rokopis *predelal* v glagolskega veliko bolj skrbno kot kdor koli pred njim. (Kar zadeva ta rokopis, glej moj komentar v delu Hesychius, Dunaj 1840, 8, 39.) Obžalujem prenačljeno Dobrovskega v tej zadevi: kako da ni opazil, da je črkopis Assemanijevega rokopisa *bogatejši*, da razlikuje dve obliki *jera*, saj je zaradi nedosledne rabe

jerov poprej grajal Srbe, ki pišejo v cirilici? Kaj bi bilo, ko bi bil v tem rokopisu opazil tudi druge oblike štirih nosnikov, ki jih Karaman sam ni razumel?

36. In že prej je podobno pristransko sodil o starosti *bolgarskega črkopisa*, vzetega iz pariškega rokopisa, ki so ga predstavili benediktinci v svoji *Diplomati*: postavil ga je v dobo madžarskega kralja Ludvika M. (XIV. stoletje), čeprav so v njem imena slovanskih črk napisana na robu z latinskimi iz XI.–XII. stoletja, za katere so bili benediktinci dovolj kompetentni sodniki, vendar jim tega Dobrovski ni prisojal, ko je šlo za glagolico, kar je bilo ošabno in predržno.

37. Seveda ne dvomim, da bi bil spremenil svoje mnenje, ko bi bil imel srečo videti Cločev glagolit, ki nazorno kaže, tako v *črkopisu* kot v *jeziku*, da je iz X. do XI. stoletja, in če ni starejši od Ostromirjevega evangelija, mu je vsaj približno sodoben. O tem glej mojo Glagolita Clozianus (Dunaj 1836). Daj Bog, da bi se odkril ves rokopis Frankopanov, katerega samo 62. del je Cločev glagolit! Ta je najstarejši iz hrvatske skupine in moramo mu dati prednosti ne samo pred poznejšimi rokopisi v glagolici, temveč tudi pred srbskimi, ki se med seboj zelo razlikujejo, zaradi natančnejše pisave in starejšega jezika. Je tudi, kot sem že povedal, edini, ki ga lahko postavimo na isto raven z Ostromirjevim evangelijem iz l. 1057.

38. In kaj reči o cirilskem rokopisu psalmov (Bononiensis), ki je bil napisan, kot priča subskripcija, pod bolgarskim kraljem Assanom (1185–1195) v srednji cirilici; in v katerega so naenkrat, najbrž pomotoma, vrinjeni trije verzi v glagolici!

39. In kaj reči o tem, da najdemo v najstarejših *cirilskih* rokopisih bolgarske skupine pogosto začetnice v glagolici?

40. Iz vsega tega sledi, da je glagolica, če ne starejša, cirilici vsaj sočasna. Lahko bi se seveda ugovarjalo: kakšno prednost ima sočasna uporaba dveh črkopisov v enem in istem jeziku. Na to lahko odgovorimo: Kaj ko bi bila glagolica obstajala že *pred* Cirilom in bi on od nje ohranil dvanajst enostavnih znamenj, manjkajočih v grškem jeziku, in uporabil za preostale zvoke 24 grških črk, ki so se *Njemu* zdele bolj pripravne,⁷ in nasprotno bi bili Slovani zaradi prav enake udobnosti, vendar *svoje*, ohranili ves ta črkopis tudi v obredih?⁸ Ali pa ko

⁷ Podatki o glasovni vrednosti *obeh* slovanskih posebnih-pisav še *danes* kažejo na njihovo precejšnjo istost, npr. 7. oz. 29., medtem ko se 34. očitno nanaša na *latinski* zlog *iv*, transkribiran v tiskani cirilici kot *io* in Dobrovski ga je napačno, kakor so opozorili ruski učenjaki, istovetil z grškim *ioy*. Če bi torej hoteli vedeti, katera je prva, bi rekel, da je glagolica prednica cirilice. O pomanjkljivostih enega in drugega črkopisa glej Glag. Cloz., 47 in sledeče.

⁸ Ni verjetno, da bi bili Slovani imeli pisavo pred Cirilom. Teotmar pripoveduje, da so obodritski idoli nosili napisana imena. Konstantin pripoveduje, da so Hrvati l. 640 papežu predali lastnoročno napisana besedila.

bi bil sam Ciril ali njegov brat Metod (katerega slikarski talent v glagolici je opazil že bistroumni bavarski akademik *Schmeller*) izumil vso glagolico podobno kot nekoč *Mjesrob* armensko pisavo (tudi on bi si bil lahko prihranil veliko napora, ko bi bil obdržal enakovredne grške črke namesto tistih, ki jih je »na novo« izumil in je tako iz *grške* pisave zaradi udobja prevzel samo tretjino). Čisto gotovo je, da so bili najstarejši glagolski rokopisi napisani za Slovane grškega in ne latinskega obreda. Poleg tega te črke kažejo *bolj okrogle oblike*, ki se približujejo latinskim iz obdobja Karolingov in ne oglate iz XIII. stoletja, imenovane *gotske*, s katerimi so napisani novejši glagolski rokopisi, edini, ki jih je Dobrovski poznal. V tem pogledu je tudi obžalovanja vredna izguba (po l. 1634, ko ga je že imel v rokah P. Levaković, izdajatelj mašne knjige in brevirja v glagolici) knjige psalmov Nikolaja Rabskega, ki ga Dobrovski, čigar zmeta je sedaj skoraj javno dokazana, toliko da ni imel za avtorja rokopisov v glagolici.

41. Tako da je v tej zadevi z glagolico napačna edino trditev dalmatinskih duhovnikov, ki jo omenja Inocencij IV. l. 1248, da je njihova *posebna* varianta delo sv. Hieronima. Resničnega avtorja glagolice, Metoda ali Cirila, torej Grka, ki je živel v Panoniji, pa so l. 1248 prezrli in to varianto raje pripisali cerkvenemu učitelju sv. Hieronimu, živečemu v tej pokrajini, kateremu marsikaj dolgujejo in za katerega so domnevali, da je njihov rojak. Kmalu bomo videli, kako razprostranjeno je to mnenje o sv. Hieronimu.

42. Še več: neznano bi bilo celo, katerega *izmed teh dveh* črkopisov je Janez VIII. l. 880 sam po pravici hvalil pod imenom »slovanske črke«! Medtem kot je največji del cirilice grški, kako to, da je učeni Richbald iz Salzburga ni prepoznal? Kdo bi namreč mogel verjeti, da je ni videl? Kar se mene tiče, bi se po zrelem premisleku vsega povedanega nagibal k naslednjemu mnenju: mislim, da je pri Slovanih *nekoč* prevladovala tako imenovana glagolica zato, ker je bila popolnoma slovanska; vendar je *pozneje*, ko se je razkol utrdil in so se spreobrnjenci iz Bizanca pridružili Rusom, cirilica dobila prednost, ker je bila bolj grška, pa so ji dali prednost tisti, ki so uporabljali grški obred; glagolica pa je ostala Slovanom latinskega obreda.

43. Kakor koli je že bilo, Rimska cerkev je ščitila eno in drugo, in to kljub dejstvu, da je papež Gregor VII. (ki je med Janezom VIII. in Inocencijem IV.) zavrnil željo češkega kralja Vratislava, da bi na Češkem razširil slovansko bogoslužje, o katerem (za husitoma Bilejovom in Stranskim) pripadniki te sekte sedaj povsod pripovedujejo, da jo je bil uvedel že sam Metod. Gotovo je namreč, da je Češka v cerkvenih zadevah zmeraj pripadala škofiji v Regensburgu in da se tam nikoli ni brala slovanska maša, razen med l. 1030 in 1096 v samostanu v *Sazavi*, kamor je bil sv. Prokopij, kakor se misli, pripeljal skupino slovanskih menihov; iz česar sledi, da so ti *verjetno* prinesli cirilsko pisavo od svojih ukrajinskih sosedov; vendar to ni zanesljivo, ker se po drugi strani govori to, da so sledili načelu benedik-

tincev s samim Prokopijem in da so morda prihajali iz Dalmacije (glej Benediktinsko Kroniko Mabillona) in uporabljali glagolico (o kateri je sedaj jasno, da se je lahko uporabljala najmanj že v X. stoletju), tako kakor za njimi slovanski benediktinci v Emavsu l. 1347 pod Karlom IV. Po izgonu menihov zaradi notranjih razprtij so knjige v slovanskem jeziku, če so katere po naključju ostale v Sazavi, vse do zadnje izginile. Kajti cirilski fragment evangelija, ki se tam nahaja, je bil resnično prodan Karlu IV., ki ga je kot lastnoročni rokopis sv. Prokopija z navdušenjem kupil. Če pa se nanj gleda z zdravim kritičnim pogledom, je bil napisan v XIV. stoletju.

44. Karel IV., Čeh samo po materi, je bil nedvomno zato toliko večji rodoljub, kakor se to opaža pri spreobrnjencih; sicer pa se je v Parizu učil pri p. Rogerju, poznejšem papežu Klementu VI., s čigar pomočjo je bil postavljen na mesto še živečega cesarja Ludvika Bavarskega in je od svojega starega učitelja brez težave dobil dovoljenje – kar se še nikoli prej ni bilo zgodilo –, da v Pragi ustanovi samostan slovanskega obreda, za katerega je določil primerne dohodke, ne da bi ob tem pozabil na letno plačo knjižničarja. Karel ni skrival cilja te ustanove, da bi namreč s pomočjo slovanskega jezika pridobivali nekatere shizmatike na Češkem in v obmejnih pokrajinah. Potem pa se je pokazalo, da je hotel predvsem ugoditi svojim češkim rojakom, ki so želeli imeti nekaj narodnega, svojega, celo v obredih, tako kakor baje nekoč pri Svetopolku Moravani, ki so jih napačno imeli za svoje prednike. In kaj reči o dejstvu, da je Frank Vihing pri Moravanih zavračal Metodovo bogoslužje, ko je bil Metod pri Koclju (to bogoslužje je sovražil)? Prav zato Karel v pismu o ustanovitvi slovanskega samostana v Emavsu ni pozabil omeniti sv. Cirila in Metoda, še pred njima pa sv. Hieronima, *»izrednega cerkvenega učitelja in odličnega prevajalca Svetega pisma iz hebrejskega v latinski in slovanski jezik, iz katerega, ker je slovanski, izvira in izhaja prvotni jezik našega češkega kraljestva«*. In malo dalje: *»da bi ga na vse veke proslavljali v tem kraljestvu kot tudi sredi svojega naroda in v njegovi domovini«*. Iz vsega tega se vidi, da moramo cesarju Karlu brez premisleka oprostiti in ga zaradi njegove ljubezni do domovine celo slaviti. Iz iste ljubezni so Kranjci, ko so l. 1495 ustanovili mesto spovednika v slovanskem jeziku v Aachnu za prišlece s Kranjske, to ustanovo posvetili svetim Hieronimu, Cirilu in Metodu, čeprav ta spovednik ni maševal v slovanskem jeziku, temveč je Slovane, ki so se zgrinjali v te germanške Delfe, samo izpovedoval. Toda to in drugo ustanovo, tj. spovednika v Aachnu in Slovane v Pragi, so malo pozneje odnesli verski razdori. Še več: menihi iz praškega Emavs, kot se vidi iz naslova pričujočega rokopisa, so že l. 1395, po smrti glagoljašev iz Dalmacije in morda celo drugih, ki so ščitili novice s Češkega, uporabljali glagolske črke, jezik pa ni bil več cerkveni, temveč ljudski, in še precej nepravilen, kakor je navadno v taki mešanici. Obstaja tudi odlomek biblije iz l. 1416, napisan tudi v češkem jeziku, vendar v glagolici, iz katerega je

sam Dobrovski v svojo preglednico abeced prevzel izpisek kot tudi same črke z njihovimi imeni in glasovno vrednostjo. Potem je prišla doba husitov, ko so se menihi iz Emavs pridružili utrakvistom (ti so obhajali pod dvema podobama), ki so maševali v latinščini ob petju v ljudskem jeziku.

VI. POGLAVJE

POVZETEK METODOVE DOBE

45. Tako, prijazni bralec, vidimo, da se sv. Ciril in Metod imenujeta *apostola* Slovanov v dovolj širokem smislu besede, kajti na Moravskem in v Panoniji sta našla svoje Slovane že skoraj vse krščene pred dvema ali tremi rodovi; izjema tudi niso malo prej krščeni Bolgari, o katerih so se ohranili odgovori papeža Nikolaja. Še več, bolj po pravici, čeprav ne tudi čisto po pravici, bi ime *apostol* Frankov ustrezalo sv. *Bonifaciju*, kajti kljub temu, da so bili številni Franki spreobrnjeni že prej, jih je našel še veliko brez krsta in je pri tem mučeniško umrl. In v cerkvenih listinah se Ciril in Metod ne imenujeta *apostola*, ampak *cerkvena učitelja* Slovanov. Vendar bi bila bolj pravilno zaslužila čisto svoje in pravično ime *slovanskih liturgistov*: saj je ravno po njuni zaslugi, ali bolje rečeno po zaslugi odličnega Metoda, ki si je navzlic vsemu upal in je tvegat /uvesti/ slovansko bogoslužje, čeprav je bilo v svoji panonski zibeli zaradi vdorov barbarov zatrto in komajda za eno stoletje rešeno pri Bolgarih in tedaj močnejših sredozemskih Srbih, in je končno tako napredovalo in naraslo l. 988 z zelo plodno pridružitvijo Rusov, da danes odmeva, s soglasjem rimske cerkve⁹ v svetiščih več kot petdesetih milijonov Slovanov, ne brez upanja, da pridobi še preostalih petindvajset milijonov, ki še uporabljajo latinski obred.

46. Malo prej sem omenil, da je po Metodovi smrti v Panoniji takratni škof, Frank Vihing, ne čisto brez navidezne pravice, hrepenel po časti panonskega nadškofa in da je po neredih, ki jih je to povzročilo, ne samo Gorazd, ki ga je sam

⁹Ne misli, bralec, da je to lahkomiselna trditev. Ne samo pisci iz Rima, *Assemani* in drugi, so popolnoma naklonjeni slovanskemu bogoslužju nasproti nevoščljivosti ljudi iz Ogleja in drugih sosedov; še bolj so ji naklonjeni jezuiti, kot tisti, katerega skoraj preroško predvidevanje *πρόληψιν* sem zabeležil zgoraj; dodajam še mnenje Bollandista o tem, kako je Gregor VII. zavrnil Vratislava: »Še več, po mojem mnenju je Gregorju prišlo na misel, da bi celo Bolgarom odvzeli uporabo slovanskega jezika, če bi se bilo dalo: vendar so se zdeli vzroki, ki jih je navajal, neprepričljivi, niso pa ovirali Inocencija IV., ki mu je sledil čez poldrugo stoletje, da je v popolnoma nasprotnem smislu l. 1248 odgovoril nekemu slavonskemu škofu v pismu, ki je v Raynaldu. Podobne podatke imamo v zgoraj navedeni *Pejačevičevi* zgodovini Srbov, v Germania sacre *Hansizija*, itd., itd. Naj se mi tukaj dovoli opozoriti na nepotrebnost vprašanja o tem, ali so ti »apostoli Slovanov« prevedli celotno Biblijo. Zadostoval jim je prevod dela, ki se uporablja v službi božji.

Metod imenoval za svojega naslednika, temveč vsa skupina grških duhovnikov, izgnana iz Panonije, pribežala v njim bolj naklonjeno Bolgarijo; v svojem življenju je Metod sam imel navado obiskovati osrednjo Bolgarijo zaradi starih vezi z bolgarskim kraljem; za tega je verjetno sam naslikal zadnjo večerjo tako živo, da je kralj, ki ga je pretresla, bil bolj pripravljen pristopiti h Kristusovi veri. In zgoraj omenjeni življenjepisec sv. Klimenta iz Velice pravi, da so panonski Metodovi učenci, da ne bi padli v past svojih nasprotnikov, bežali v razne smeri. Da pa jih je bilo pet izbranih in pevovodij nad vsemi Metodovimi učenci ἑκκρίτους τε καὶ χοροὺς κορυφαίους: Gorazd in Kliment z Naumom, Angelar in Sava. Da so trije med njimi – Kliment z Naumom in Angelarjem – šli v Beograd k Bolgarom. Ali je to treba razumeti, da sta Gorazd in Sava – ali tisti, ki je po smrti Save na njegovem mestu imenovan Lovrenc – dospela v Srbijo? (Ne samo zgodovina, temveč, kolikor vem, tudi srbske listine o tem molčijo.) Kliment, ki je pri Bolgarih v kratkem dobil Ohridsko nadškofijo po smrti enega od svojih dveh tovarišev, je skrbno delal z drugim, Naumom, v Gospodovem vinogradu do l. 916, po zgledu na *velikega* (kot življenjepisec pogosto poudarja) Metoda, tako da se je slovanska knjižnica obogatila z novimi prevodi *Pridig* in *Hvalnih pesmi* iz grščine. Njegov življenjepisec, po vsej verjetnosti sodobnik, ga imenuje prvega škofa *bolgarskega jezika*.¹⁰

47. Tako se je cerkvena književnost pri Bolgarih srečno razcvetela in še do danes so se ohranili rokopisi, tako prvotni kot tisti, ki so jih pozneje po njih prepisali Srbi in končno Rusi, pri katerih so do današnjega dne našli nadaljevalce, ki skrbijo samo za to.

48. Tukaj bi bilo koristno opisati razne *razrede* cerkvenih rokopisov. *Prve* naj bi bili napisali že v Panoniji pomočniki samega Metoda – škofija jih je preživljala več kot dvesto. Toda ti rokopisi so ali izgubljeni ali pa se skrivajo v samostanih notranje Ilirije (kdo pa je šel tja iskat?). *Drugi* razred predstavljajo bolgarski rokopisi, najstarejši med ohranjenimi in deloma znani. *Želéti* pa je, da bi bili vsi objavljeni, preden izginejo. *Tretji* razred predstavljajo *srbski*, ali kar pomeni isto, *hrvatski* rokopisi. Cločev odlomek pripada tej zvrsti; po času se najbolj približuje najstarejšim iz bolgarskega in panonskega razreda, razlikuje pa se od poznejših srbskih, med katerimi najstarejši ne sega dlje kot v l. 1236. Tem poznejšim srbskim so zelo sorodni glagoljaški rokopisi iste dobe, vendar so veliko manjše vrednosti kot Cločev ali celo Assemanijev iz bolgarske skupine. V *četrti* razred pa gredo *mešani rokopisi*, napisani od XIV. do XV. stoletja na drugi strani Donave, v Dakiji, to se pravi na današnjem Vlaškem, v Moldaviji in Ukrajini. In vsi ti

¹⁰In tako je bil Kliment postavljen za škofa bolgarskega jezika. Καὶ οὕτω δὴ Βουλγάρῳ γλωττῇ πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ κλήμης καθίσταται.

razredi imajo svoje posebne določene značilnosti in tako rekoč svoje filološke lastnosti; z njihovo pomočjo, če preberemo dve ali tri vrstice določenega rokopisa, katerega lahko skoraj brez truda ločimo od kakšnega drugega.

49. Poleg tega so v začetni dobi tiskarstva izdali številne rokopise *srbskega* in celo *bolgarskega* razreda; danes se ti hranijo v depojih knjižnic, medtem ko v vseh cerkvah Slovanov grškega obreda prevladujejo ruske izdaje četrtega *mešanega* ali pa *petega* razreda, označene kot pravilnejše in ki se sedaj dodeljujejo slovanskim cerkvam »na tujem«.

50. Morda bi se bilo tukaj treba postaviti proti zmoti številnih ljudi, ki imajo ta posvečeni jezik Slovanov za *očeta* več kot dvanajstih današnjih narečij. Kajti na podlagi drugih zgodovinskih dokumentov je dovolj gotovo, da je že v Metodovi dobi obstajalo določeno število plemen, ki so uporabljala narečje panonskega jezika in narečje bolgarskega; danes so vsi *sorodni* temu narečju. Tako da je posvečeni jezik Slovanov samo starejši *brat*, glede na to, da imamo od njega več kot tisoč let stare pismene spomenike, medtem ko so se vsi drugi govori te dobe neizpričani, izročeni pozabi, pojavili v knjigah šele veliko kasneje: češki šele v XIII. stoletju, poljski v XIV., drugi v XV. in XVI. stoletju, in končno ruski šele v XVIII. stoletju, srbski v našem času, je novi bolgarski nedavno, šele včeraj pokazal svoje prve znake življenja.

51. Naj na koncu dodam še svoje mnenje o *pravilnem jeziku* cerkvenih knjig. V tem pogledu je treba povedati: 1) *naglas* v teh knjigah so bili dodani v *ruskem* jeziku, zato je *gotovo* samo to, da se ti naglasi, če se včasih najdejo v todonavskih rokopisih (vendar jih v večini starih rokopisov ni), razlikujejo od onih v ruskih knjigah; 2) *besedilo* je bilo preverjeno po grških izvirnikih in je zaradi tega *vsebinsko* nesporno; glede *jezika* in filologije $\varphi\lambda\omicron\lambda\gamma\iota\kappa\omega\varsigma$ pa je prepisan dovolj grobo $\acute{\alpha}\mu\omicron\upsilon\sigma\omega\varsigma$, kot da se mu ne pripisuje pomen, tako da ne bi bilo nesmiselno primerjati ga z *Nibelungi*, ki jih je *von der Hagen*, izdajatelj izvirnega besedila, sam posodobil, da bi ga malo učeni Nemci lahko razumeli. Iz manov Todonavcev bo nekoč izšel maščevalec pravega jezika, razen če Rusi med tem, podobno kot protestanti, po opustitvi tega starega moderniziranega jezika, tudi v svoje cerkve ne bodo uvedli svojega rodnega jezika.

52. Kajti če pogledamo bliže, lahko opazimo, da preveritev cerkvenih knjig po grških besedilih še ni popolna; in s tega vidika so knjige v glagolici, ki vsaj za silo podajajo *metrum* latinskega brevirja, na boljšem,¹¹ medtem ko ruske iz grških izvirnikov v *akrostihih* prevajajo samo smisel, ne da bi metrično podajale spretno grško umetnost. Najmanj eno učeno latinsko imitacijo p. *Rayaeja* najdemo v drugem junijskem delu knjige Bollandistov. Glede slovanske malomarnosti v tej

¹¹ O tem samo to: *Karamanovo* slepo kvarjenje jezika in pravopisa se učenjaku gnusi.

umetnosti poznamo že staro grajo k Srbom poslanega zgodovinarja Gregorja, ki je sodeloval pri velikonočnih obredih v *Strumici* v Makedoniji: »Kajti za ljudi te dežele je vsaka vzgoja, vsak ritem, povezan s cerkvenim petjem, samo malenkost« λῆρος γὰρ τοῖς ἐχεῖ παιδεύσις ἄπασα, καὶ ῥυθμὸς καὶ μουσα ἐμμελῆς ἱερᾶς ὑμνωδίας (knjiga VIII, 14). Toda to ni več naša tema. Pristopimo sedaj k reimškemu rokopisu.

VII. POGLAVJE

REIMŠKI ROKOPIS

53. Njegov izvor se vidi iz podnaslova praških glagoljašev l. 1395: prvi del, napisan v cirilici, je cesar Karel IV. imel za lastnoročno delo sv. Prokopija, zaščitnika Češke, ki je umrl l. 1053. Tako dragocenost je cesar poveril slovanskemu samostanu, svoji predragi ustanovi, in glagoljaši so majhnemu zvezku v cirilici brez truda lahko dodali svoja besedila in evangelije v glagolici. Tako povečan zvezek, okrašen z zlatom in dragocenimi kamni, z domnevno pisavo sv. Prokopija in z drugimi relikvijami, so namenili za svečano uporabo emavskega opata, kadar je ta ob velikih praznikih maševal »sub infula«.

54. Vendar ta navada ni trajala dolgo. Malo po tem je namreč nastopila doba husitov, ko so sami menihi glagoljaško mašo opustili in prešli k utrakvistom, kakor sem zgoraj že omenil (§ 44).

55. Povsem neznano je, po kakšnem naključju in kdaj je bil zvezek iz Emavsja prenesen v Pariz. V Reimsu so zabeležili samo to, da so ga l. 1554 sprejeli kot darilo kardinala Lotarinškega. In po izročilu, o katerem ničesar ne vemo, je glagoljaški del prišel iz knjižnice sv. Hieronima. In če vzamemo, da je bil rokopis v Konstantinoplu, je mogoče, da ga je tja prenesel poslanik utrakvistov pri konstantinopolski cerkvi, *Konstantin Anglež*, ki se l. 1451 omenja v znamenitem Pismenem odgovoru Grkov Čehom; ta je bil objavljen najprej po praškem izvorniku v Wittenbergu l. 1564, 4° in potem v Chytraejevi Oratio de statu Ecclesiarum itd., v Frankfurtu l. 1583, 8°; Čehi naj bi ga bili poslali Grkom kot dokaz svojih protipapeških nazorov.

56. Naj je kardinal ta zaklad sprejel po kakršnih že ovinkih iz Grčije ali ἀμέσως /neposredno/ s Češkega, želel ga je pokloniti svoji Cerkvi v Reimsu. In ne vem, zakaj pariški učenjaki oporekajo staremu sporočilu in pričevanju reimškega opata *Plucha*, ki pravi, da se je ta knjiga evangelijev, okrašena z zlatom, dragocenimi kamni in sv. relikvijami, uporabljala pri svečanem kronanju francoskih kraljev, in se je zaradi tega imenovala *Texte du Sacre*.

57. Recimo, da je bilo tako. Za sedaj pa se veselimo, da je rokopis, za katerega smo po pričanju slavnega *Sylvestra de Sacyja* mislili, da je bil uničen med drugimi predmeti iz zaklada Kronanja, zopet prišel na dan iz te zmede, ne brez

čisto majhne moje zasluge, vsekakor živ, pa čeprav *gol*. Četudi sem sam poprej nad usodo tega rokopisa obupal, sem si l. 1835 pri izdajanju Cločevega glagolita vendar tako močno zaželel spet videti reimški rokopis, da sem zavrnil misel, da bi bilo propadlo to, kar bi po moji želji moralo biti rešeno. In rabsodnost je moji želji prišla na pomoč: še fanatiki nelahko prezirajo zlato in dragocene kamne in zaradi tega si celo tat ne bo upal pustiti knjige brez njenega dragocenega okrasja; *zaradi tega* jo je vrgel v kakšen kot in je rokopis čil in zdrav, čeprav *gol*, nekje le bil. In še tistega dne sem začel z iskanjem prek pijateljev *na mestu* in istočasno v *Sankt-Peterburgu*, kajti vedel sem, da je Rus *Dubrawski* tačas kupil številne rokopise in jih potem preprodal carju. In moj pariški prijatelj je bil tako počasen, da so se ljudje iz Sankt-Peterburga, čeprav veliko bolj oddaljeni, potegovali za mojo zadevo v Reimsu istega dne kot Parižan (glej *Chronique de Champagne*, 1837, I, 40 in II, 204). In prvi bibliotekar reimške knjižnice, *D. A. Louis Paris* (temu morajo biti Slovani hvaležni tudi za prevod Nestorja v francoščino), je v zadoščenje sedanjih in bodočih raziskovalcev, dal litografirati nekaj strani obeh odlomkov (λιθογραφουμένας).

58. Kmalu zatem (l. 1837) si je Rus Sergej *Strojev* rokopis ogledal na mestu in brez omahovanja presodil, da je *cirilski* del iz XIV. stoletja, za glagoljaškega pa izjavil, da ni slovanski, in pokazal s tem, da ni nič bolj učen kot car Peter I. l. 1717, ki je napravil enako napako, a mu je to treba oprostiti.

59. Končno je bil l. 1839 Poljak J. L. *Corvinus Jastrzebski*, ki je poslušal predavanja na Arhivarski šoli v Parizu, uradno poslan v Reims, da bi rokopis ocenil: ne samo da je prebral glagolsko-češki naslov, temveč je po proučitvi izročila reimške Cerkve o svojem poslanstvu napisal dovolj jasno poročilo; zapeljati se je dal le toliko, da je *verjel* v pravilnost pripisa iz l. 1395 o lastnoročnem delu sv. Prokopija in je zaradi potrditve svoje lahkovernosti iskal podobne krhke utemeljitve v potezah peresa in v barvah.

60. Konec koncev pa ne vem, ali je treba oprostiti ali pa pretehtati mnenje Čeha *Hanke*, ki ima obliko imena evangelista *Jana* iz slepe ljubezni do domovine za dokaz, da gre za *češkega* pisca, čeprav bi tako velik panslavistični učenjak težko ne vedel, da se ta oblika uporablja ne samo pri Poljaki in Moldavcih, temveč, kar je glavno, tudi pri Ukrajincih (pri katerih je bil po mojem napisan cirilski del, vendar v XIV. stoletju in ne v XI.), in da jo sam Nestor često uporablja, ko spodbuja k zgodovinskemu delu svojega več kot osemdesetletnega pomočnika, kijevskega meniha *Jana*. Tudi vsi drugi dokazi *Hanke* so brez vsake vrednosti; in kar se mene tiče, *Strojeva* lahko povsem zanesljivo pokličem na sodbo ne le pred slavnim *Vostokovom*, temveč pred vsakim Rusom.

61. Glede drugega dela reimške knjige ni nobenega dvoma, da ga je v Pragi napisal najbrž kopist *Johan*, ki ga je plačal samostan in o katerem bi zaradi besed kot *budget* in drugih podobnih lahko rekli, da je bil *Slovak*. O *mestu* pa, kjer je bil

napisan, pričajo življenja svetnikov, *značilna za Češko*, nerabljena pri Hrvatih, tako kot sv. Prokopij, in prevedena pred nedavnim; lahko bi se nasmehnil, da prevajalec v njih ohranja neznano mu latinsko besedo *imbres*. Poleg tega se objavlja dovolj veliko število starejših dalmatinskih mašnih knjig, kjer se *jer* in *a* večkrat zamenjujeta po deželni izgovorjavi: N' namesto HA in narobe. Enako ruski skriptor v podobnih primerih zamenjuje *jer* in *o* : N'', HO. Vendar dovolj o teh črkah, za katere ne obstajajo slovanske tiskane črke, ki se v Parizu še ne uporabljajo veliko.

62. Toda denimo, da je ta reimški rokopis, kakršen koli ja že bil, *resnično* izginil v času francoskih civilnih nemirov, kakor je bil *napačno* oznanil Sacy: kako velika bi bila bolečina in obup Slovanov, ko bi bili zvedeli, da je tisti, ki je l. 1789 videl rokopis zadnji, namreč angleški teolog *Ford Hill*, ki je pred tem videl mašno knjigo v *glagolici* na Dunaju, izpričal, da je Petru I. nepoznani del napisan z glagolskimi črkami!

63. Toda Dunajčana *Alter* in *Durich* sta pozabila vprašati Angleža, v kakšnem redu sta bila oba slovanska črkopisa razvrščena, napačno domnevajoč, da bi bil odgovoril, da se nahajata drug nasproti drugemu, kakor se to dogaja v večjezičnih biblijah. Iz tega izhajajo podmene *Alterja* in *Dobrovskega*, pa tudi moja, o izvoru takega *dvojnega besedila*. *Alter* je menil, da je del knjižnega plena ob zavzetju Konstantinopla l. 1204, *Dobrovski* ga je imel rajši za dar srbske kraljice francoskega porekla *Helene* iz l. 1250. Jaz sam sem ga končno prisojal *Jaroslavovi* hčeri *Ani* in mislil, da je bil v Pariz prinesen iz ruskega doma njenega očeta njenemu možu *Henriku I.* z drugo poročno opravo. *Učeni Strojev*, očividec, se je precej neumno norčeval iz teh domnev ljudi, ki ugibajo o tem, česar /niso videli/ *αὐτόπτης* in česar ne poznajo, a je bil sam tako neveden, da je trdil, da glagolica ni slovanska!

64. Čeprav mora torej reimški rokopis tako po starosti kot po *notranji* vrednosti prepustiti prednost nekaterim že znanim rokopisom in drugim, ki jih še pričakujemo, mu nihče ne bo odrekal slave *najbolj razburljive usode* in najbolj srečnega konca. Kaj vse se mu je dogodilo? Kupil ga je *cesar* kot lastnoročno delo *svetnika* iz l. 1030–1053, tako da so ga med vsemi preživeli slovanskimi rokopisi Čehi proglasili za najstarejšega, ker ga pač takega želijo; pridano mu je skoraj dvakrat več listov v *glagolici*, poslikan je z zlatom in okrašen z dragocenimi kamni, uporablja se pri svečanem prazničnem bogoslužju emavskega opata »*infulatus*«; l. 1451 ga Čehi pošljejo Grkom kot jamstvo svojega protipapeškega duha; Grki ga dajo Lotarinškemu kardinalu kot bodoči Evangelij *Kronanja francoskih kraljev*; v nevarnosti je bil, da med državljanskimi nemiri izgine, ohranil ga je lopov, ki je ukradel njegove platnice, in na koncu je objavljen v celoti, graviran od prvega graverja v Evropi pod pokroviteljstvom *Vzvišenega Ruskega Carja*, POSVEČEN VISOKOSTI NJEGOVEMU VELIČANSTVU.

SUMMARY

The liturgy in the vernacular was a unique privilege of the Slavs living in the area under the authority of the Roman Patriarchy. This 9th c. language is hardly intelligible to present-day Slavs, including Russians. As the documents show, Slavic liturgy of both rites was created in the Roman Patriarchy and was then transmitted to the Russian descendant of the Eastern Rite. The credit for the Slavic liturgical language, which greatly upset Salzburg Church authorities, goes mainly to Archbishop Methodius. Liturgy in the vernacular was accepted with great enthusiasm by the South («Ilyrian») Slavs.

The early history of Slavs in Southern Europe, particularly in Pannonia, is relatively well documented; this is also true for Cyril's and Methodius' work.

Two kinds of writing systems were developed for Slavic liturgical language, i.e., Cyrillic and Glagolitic. Glagolitic is at least as old as Cyrillic, and not much younger, as Dobrovský believed. This is clearly demonstrated by the OCS documents that were unknown to Dobrovský. Disagreements between the Slavic apostles Cyril and Methodius on the one hand and the »German« Church on the other were rooted in the fact that at the time of the Apostles' arrival, almost all the Slavs in Moravia and Pannonia had been Christians for two or three generations, in large part baptized by the »German« Church. After Methodius' death his priests were driven out of Pannonia; they found refuge in Bulgaria, which was more favorably disposed to their work. Ecclesiastic literature flourished in Bulgaria, and the manuscripts which were later copied by Serbs and Russians survive to the present day. They can be divided into four groups: (1) Pannonian, (2) Bulgarian, (3) Serbian or Croatian, (4) copies of mixed provenience, originating from between the 14th and the 15th cc.

Part of this common OCS heritage is also the Reims Manuscript, which had a very eventful history but by its age and inner value falls behind of some other already known manuscripts, and, possibly, some that are yet to be discovered.

RESUME

Jernej Kopitar écrit le présent *Avant-propos historique* pour l'édition du Texte du Sacre en 1843. Comme pour ses autres textes savants, il se sert du latin, afin de donner aux érudits occidentaux un aperçu de la culture ancienne des Slaves, d'éclairer l'origine de leurs deux alphabets et l'histoire de leur langue liturgique. Le texte édité, traduit en latin par ses soins, trouva ainsi son encadrement historique et philologique.

Tout d'abord, Kopitar souligne le fait que la langue liturgique des Slaves constitue un privilège unique dans le patriarcat romain. En même temps, il établit une nette distinction entre cette langue écrite dès le 9-ème siècle en Pannonie et les langues slaves modernes. Elle avait été utilisée avant la conversion des Russes, mais son usage se répandit encore avant le Schisme et fut approuvée et confirmée par la suite par le pape.

En reprenant l'histoire de la christianisation des Slaves, le philologue rappelle les

liens étroits entre ceux-ci et l'empire de Charlemagne, qui admettait l'emploi de la langue vulgaire dans l'oeuvre de conversion. Mais un rôle tout particulier fut joué par les saints Cyrille et Méthode chez les Moraves. Etant donné que les successeurs de Charlemagne se servaient de la christianisation dans un but expansionniste, le chef des Moraves demanda à Byzance l'aide des missionnaires capables d'éclairer le peuple en langue slave. Les efforts de ce noble couple de frères grecs, hommes savants et négociateurs habiles, portèrent leurs fruits: on chanta les évangiles en langue slave et Méthode fut promu archevêque de Pannonie.

Cependant, après la mort de Méthode, ses disciples, les saints Clément, Naum, Sava et Angélarius, en proie à l'hostilité croissante du clergé franc, durent fuir et trouvèrent enfin refuge à Ohrid, où ils poursuivirent leur oeuvre. Citant divers documents concernant l'époque, Kopitar évoque également le problème de l'alphabet. Il réfute l'hypothèse de Dobrovský quant à l'apparition tardive de l'alphabet glagolitique et affirme qu'il est au moins aussi ancien que le cyrillique. Il essaye également de donner un classement méthodique des manuscrits slaves. Il s'insurge contre l'erreur souvent commise par ses contemporains qui considèrent que les diverses langues slaves sont issues de cette langue liturgique morte.

Il en arrive enfin à la description du Texte du Sacre lui-même et présente diverses hypothèses sur son origine et sa datation. La redécouverte du précieux manuscrit est traitée au dernier chapitre que Kopitar termine en dédiant l'édition à Sa Majesté le Tsar.